

Mateusz Pilich

Prawo kupującego do wstrzymania się z zapłatą ceny w razie dostarczenia towarów niezgodnych z umową na tle art. 46 ust. 2 i 3 Konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów

Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 4, 89-116

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mateusz Pilich

Prawo kupującego do wstrzymania się z zapłatą ceny w razie dostarczenia towarów niezgodnych z umową na tle art. 46 ust. 2 i 3 Konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów

1. Uwagi wstępne

Polskie sądy państwowe wciąż stosunkowo rzadko spotykają się z problematyką stosowania przepisów konwencji wiedeńskiej NZ o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów [dalej: k.wied.]. Kiedy już jednak dojdzie do sporu, w którym zachodzi konieczność zastosowania przepisów tego aktu prawnego, sędziowie stają przed nie lada dylematem: Jaka jest właściwie jego relacja do przepisów krajowego kodeksu cywilnego oraz czy jest możliwe stosowanie koncepcji wypracowanych w doktrynie i orzecznictwie krajowego prawa prywatnego, a co za tym idzie — jak rozstrzygnąć o wzajemnych relacjach, prawach i obowiązkach dłużnika i wierzyciela? Czy i w jakim stopniu reżim konwencyjny odpowiedzialności sprzedawcy za wady rzeczy różni się od tego znanego z przepisów prawa krajowego?

Rozważmy zwłaszcza następującą sytuację: kupujący odbiera towar wraz z certyfikatem potwierdzającym jego jakość, po czym okazuje się, iż jest on niezgodny z umową — a więc ma wady fizyczne bądź też nie speł-

nia standardów jakościowych, jakie wynikają z umowy stron lub przepisów konwencji (w szczególności art. 35 k.wied.). Kupujący informuje zatem sprzedawcę o wadach oraz określa żądanie usunięcia niezgodności z umową, np. przez naprawienie lub, o ile naruszenie umowy jest istotne, przez dokonanie dostawy zastępczej. Sprzedawca twierdzi natomiast, że towar był zgodny z umową i żąda zapłaty ceny, wytaczając powództwo. Żadna ze stron nie składa oświadczenia o odstąpieniu od umowy. Czy powództwo powinno być uwzględnione?

Problem sprowadza się w pierwszej kolejności do rozstrzygnięcia o charakterze środków prawnych, jakie na wypadek naruszenia umowy przysługują stronom umowy, a zwłaszcza kupującemu, z mocy przepisów konwencji. Można generalnie przyjąć dwie opcje: prawo żądania przez kupującego dostarczenia towarów wolnych od wad lub odpowiadających ustalonym standardom jakościowym, ewentualnie ich naprawienia, może być traktowane albo jako uprawnienie kształtujące przysługujące kupującemu prawo podmiotowe, albo jako roszczenie. Należy dalej rozważyć, czy kupujący (co jest sytuacją w praktyce dość typową) na podstawie art. 46 ust. 2 i 3 k.wied. lub jakiegokolwiek innego przepisu konwencji ma prawo powstrzymać się z zapłatą ceny.

2. Odpowiedzialność sprzedawcy w Konwencji wiedeńskiej

Zarówno żądania dostawy zastępczej, jak i naprawy towarów dotyczy przepis art. 46 k.wied. Oprócz zasady realnego wykonania zobowiązania przez sprzedawcę (ust. 1), obejmuje on także regulację dwóch, zasadniczych środków prawnych przysługujących kupującemu w celu wyegzekwowania świadczenia sprzedawcy, w postaci żądania dostawy zastępczej (ust. 2) oraz naprawienia towarów (ust. 3). W obu przypadkach zasadniczą przesłanką żądania kupującego jest brak zgodności towarów z umową, przy czym, gdy chodzi o dostawę zastępczą, ów brak zgodności powinien zarazem stanowić istotne naruszenie umowy. Do rozstrzygnięcia zarysowanego w tytule artykułu problemu prawnego wyjaśnienie obu tych pojęć wydaje się konieczne.

2.1. Model odpowiedzialności kontraktowej według przepisów Konwencji

Konwencja wiedeńska jest aktem normatywnym łączącym w sobie różne tradycje prawne, a przede wszystkim tradycję prawa cywilnego (charakterystyczną dla Europy kontynentalnej i opartą na dziedzictwie prawa rzymskiego) oraz anglosaskiego *common law*. Temu ostatniemu zasadniczo obcy jest kontynentalny model stosunku obligacyjnego, wraz z jego misternymi podziałami pojęciowymi na przypadki „niewykonania” oraz „nienależytego wykonania” zobowiązania.

W zakresie przesłanek odpowiedzialności obu stron umowy sprzedaży międzynarodowej autorzy konwencji zdecydowali się przyjąć praktycznie prostszy i klarowniejszy model stosunku umownego — wzorowany na anglosaskim. Polega on na tym, że dłużnik przyrzeka wierzycielowi („gwarantuje”), już w momencie zawarcia umowy, że określony jej skutek zostanie osiągnięty. Naruszeniem umowy (ang. *breach of contract*, fr. *une contravention au contrat*) jest zatem każde odstępstwo od wyznaczonego w ten sposób wzorca powinnego zachowania, swego rodzaju „programu” postępowania dłużnika. Nie ma tym samym potrzeby wyodrębniania w treści konwencji szczególnych przypadków niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania¹. Należy zauważyć, że odpowiedzialność za naruszenie umowy w świetle konwencji w ogóle nie opiera się na przesłance winy, która jak wiadomo jest fundamentalną kategorią odpowiedzialności cywilnej, zarówno opartej na reżimie umownym, jak i pozakontraktowej².

Nie oznacza to oczywiście, że skutki prawne, a więc i system sankcji stosowanych wobec strony dopuszczającej się naruszenia umowy, nie są w przepisach konwencji zróżnicowane. O ile w świetle art. 46 ust. 2 k.wied. żądanie dostawy zastępczej jest uzależnione od „istotnego naru-

¹ Zob. m.in. J. Napierała: *Istotne naruszenie zobowiązania jako przesłanka odpowiedzialności w konwencji wiedeńskiej*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994, z. 1, s. 1—2; Idem: *Odpowiedzialność eksportera i importera za naruszenie umowy międzynarodowej sprzedaży towarów*. Warszawa 1998, s. 73; J. Klatka: *Odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy w konwencji wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów*. „Rejent” 1997, nr 4, s. 135—136; Idem, w: *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów. Komentarz*. Red. M. Pazdan. Kraków 2001, art. 25 (teza 1), s. 297; P. Widmer: *Droits et obligations du vendeur*. In: *Wiener Übereinkommen von 1980 über den internationalen Warenkauf. Lausanner Kolloquium vom 19. und 20. November 1984*. Zürich 1985, s. 95—96.

² Tak zwłaszcza J. Klatka: *Odpowiedzialność...*, s. 136—137; por. art. 415 oraz art. 472 k.c.

szenia umowy” (ang. *fundamental breach*, fr. *une contravention essentielle*), to w drugim z omawianych przypadków sankcji stosowanych wobec sprzedawcy na wypadek naruszenia umowy — tj. żądania naprawy towarów (art. 46 ust. 3 k.wied.) — takiej przesłanki się nie przewiduje. Tym samym konieczne staje się rozstrzygnięcie, co z punktu widzenia odpowiedzialności dłużnika oznacza „istotność” naruszenia.

Z leksykalnego znaczenia przymiotnika „istotny” wynika, że chodzi o naruszenie umowy kwalifikowane, a więc poważniejsze, dotyczące samych fundamentów zobowiązania. „Istotne naruszenie umowy”, zgodnie z art. 25 k.wied., to takie, które „powoduje dla drugiej strony taki uszczerbek, który w sposób zasadniczy pozbawia tę stronę tego, czego zgodnie z umową miała prawo oczekiwać, chyba że strona naruszająca umowę nie przewidywała takiego skutku i osoba rozsądna tego samego rodzaju i w tych samych okolicznościach nie przewidziałaby takiego skutku”³.

W doktrynie zwraca się uwagę na bardzo poważne trudności interpretacyjne, związane ze skomplikowaną strukturą tego przepisu i wielością zawartych w nim zwrotów niedookreślonych⁴. Znaczenie art. 25 k.wied. dla konwencji jako całości jest jednak zupełnie fundamentalne. Właśnie bowiem istotność naruszenia — odnoszona do kontekstu danej transakcji i usprawiedliwionych oczekiwań strony — decyduje o możliwości korzystania z niektórych środków prawnych, jak zwłaszcza wspomniane już żądanie dostawy towarów zastępczych, a także odstąpienie od umowy bez wyznaczania sprzedawcy dodatkowego terminu spełnienia świadczenia (niem. *Nachfrist*)⁵. Oczywiście, kupujący, mimo swobody skorzystania w tym przypadku z kilku konkurujących środków prawnych (znacznie większej niż w przypadku „zwykłego” naruszenia), jest również i w takim przypadku związany swym własnym wyborem i nie może, postępując w sposób nierozsądny (sprzeczny z dobrą wiarą), np. najpierw żądać od sprzedawcy dostarczenia towarów zamiennych, po

³ „A breach of contract committed by one of the parties is fundamental if it results in such detriment to the other party as substantially to deprive him of what he is entitled to expect under the contract, unless the party in breach did not foresee and a reasonable person of the same kind in the same circumstances would not have foreseen such a result”.

⁴ Zob. M. Will, in: C.M. Bianca, M.J. Bonell: *Commentary on the International Sales Law*. Milan 1987, art. 25 (nr 2), s. 208—209; F. Ferrari: *Wesentliche Vertragsverletzung nach UN-Kaufrecht — 25 Jahre Artikel 25 CISG*. „Internationales Handelsrecht” 2005, s. 1—3.

⁵ F. Enderlein, D. Maskow: *International Sales Law*. New York 1992, art. 25 (nr 2.2), s. 112. W doktrynie prezentowana jest jednak opinia, iż „istotne naruszenie umowy” jako przesłanka odstąpienia od umowy (art. 49) nie pokrywa się z istotnością naruszenia, o jakim mowa w art. 46; tak J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 112.

czym, nie czekając na dostawę, skorzystać z prawa odstąpienia⁶. Jak zaś wynika chociażby z brzmienia art. 46 ust. 1 k.wied., obowiązkiem kupującego — również w przypadku istotnego naruszenia umowy — jest zasadniczo realne wykonanie zobowiązania, a więc świadczenie na rzecz sprzedawcy umówionych towarów.

F. Ferrari trafnie zauważa, że z punktu widzenia tego przepisu uznanie naruszenia umowy za „istotne” całkowicie odrywa się od rodzaju zachowania stanowiącego naruszenie umowy. Nawet dostarczenie towarów, które same w sobie nie są wadliwe, lecz nie odpowiadają oczekiwaniom kupującego, może być *in casu* tak zaklasyfikowane. Chociaż dookreślenie pojęcia istotnego naruszenia pozostawiono orzecznictwu i praktyce obrotu, można wskazać na kilka punktów stanowiących „kontury rozstrzygnięcia”; są to między innymi: charakter naruszenia umowy, rozmiar uszczerbku strony, która liczyła na spełnienie świadczenia, usprawiedliwione oczekiwania „zawiedzonego” wierzyciela, zobiektywizowana (odnoszona do „osoby rozsądnej”) przewidywalność naruszenia interesu drugiej strony⁷. Jako ważną wskazówkę, którą należy brać pod uwagę przy ocenie, proponuje się przyjąć także możliwość usunięcia wady (dostawa rzeczy poddających się naprawie na ogół nie będzie stanowiła istotnego naruszenia umowy)⁸.

Wyjaśnianie całego toku rozumowania, jakie przeprowadzić powinien sąd, ustalając istotność naruszenia, przekracza ramy tego opracowania. Pozostaje jedynie zwrócić uwagę, że wobec krytyki rozwiązań prawnych, przyjętych w jednolitej Ustawie o międzynarodowej sprzedaży rzeczy ruchomych, stanowiącej załącznik do konwencji haskiej z 1964 r. (nieratyfikowanej przez Polskę)⁹, punkt ciężkości w ocenie, czy ma miejsce istotne naruszenie umowy, przeniesiono z testu „osoby rozsądnej” na test „zasadniczego uszczerbku”. To ostatnie pojęcie nie może być utożsamiane ściśle ani ze stratą, ani nawet ze szkodą. Obejmuje ono bowiem wszelkie (zarówno rzeczywiste, jak i tylko potencjalne) negatywne skutki naruszenia umowy¹⁰. Tym samym strona powołująca się na istotne naruszenie umowy przez drugą stronę nie musi wprost wykazywać, że poniosła stratę lub nie uzyskała korzyści, lecz że musiała zrezygnować z czegoś, do czego była uprawniona, bądź też podjąć działanie, którego nie miała obowiązku podjąć. Przesłanka zasadniczego uszczerbku będzie spełnio-

⁶ M. Pilich: *Dobra wiara w konwencji o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów*. Warszawa 2006, s. 289—290.

⁷ F. Ferrari: *Wesentliche...*, s. 3.

⁸ J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 114 i cyt. tam literatura.

⁹ Konwencja haska z dnia 1 lipca 1964 r. dotycząca jednolitego prawa międzynarodowej sprzedaży towarów; tekst angielski: <http://www.unidroit.org/english/convention-s/c-ulis.htm>.

¹⁰ Por. B. Botzenhardt: *Die Auslegung des Begriffs der wesentlichen Vertragsverletzung im UN-Kaufrecht*. Frankfurt am Main 1998, s. 191.

na wówczas, gdy osiągnięcie celu umowy zakładanego przez stronę dotkniętą naruszeniem umowy stało się niemożliwe i z tego względu nie jest już ona zainteresowana wykonaniem przez drugą stronę¹¹. Z kolei kryterium usprawiedliwionych oczekiwań wierzyciela nie oznacza wcale zastosowania miernika subiektywnego: wskazuje ona na konieczność dokonania pełnej wykładni umowy, opartej: nie tylko na samym jej tekście, lecz także na uzgodnionych praktykach, ustalonych zwyczajach handlowych, a także przebiegu negocjacji oraz okolicznościach towarzyszących zawarciu umowy. Istotna jest zatem zobiektywizowana i skonkretyzowana treść stosunku obligacyjnego, jaki z niej wynika¹².

Ciężar wykazania okoliczności, że w danym przypadku zachodzi istotne naruszenie umowy usprawiedliwiające realizację między innymi uprawnienia przewidzianego w art. 46 ust. 2 k.wied., generalnie spoczywa na stronie, która powołuje się na istotność naruszenia¹³, jakkolwiek w doktrynie zauważa się, że zawarta w końcowej części art. 25 k.wied. przesłanka negatywna nieprzewidywalności skutku oznacza przerzucenie ciężaru dowodu co do tej okoliczności na dłużnika¹⁴. Jeżeli zostanie ustalone, że zasadnicze przesłanki istotnego naruszenia zostały spełnione, to strona, której zarzuca się istotne naruszenie umowy, może się bronić przez wykazanie, że taki skutek jej działania lub zaniechania był nieprzewidywalny zarówno z punktu widzenia jej samej, jak i abstrakcyjnie ujętej „osoby rozsądnej tego samego rodzaju i w tych samych okolicznościach”, jak strona naruszająca umowę. Zastrzeżenie nieprzewidywalności ma zatem charakter zobiektywizowany i nie odwołuje się, wbrew pozorom, do elementu subiektywnego zawinięcia¹⁵.

¹¹ Tak m.in. M. Karollus: *UN-Kaufrecht. Eine systematische Darstellung für Studium und Praxis*. Wien—New York 1991, s. 91; J. Klatka, w: *Konwencja...*, do art. 25 (teza 19 i 24), s. 303, 306.

¹² F. Ferrari: *Wesentliche...*, s. 4—5.

¹³ Ch. Benicke: *Zur Vertragsaufhebung nach UN-Kaufrecht bei Lieferung mangelhafter Ware*. „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 1997, Nr. 5, s. 329; M. Pilich: *Dobra wiara...*, s. 288; ogólnie na temat rozkładu ciężaru dowodu w konwencji wiedeńskiej por. m.in.: F. Ferrari: *Burden of Proof under the CISG*. „Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods” (CISG) 2000—2001, s. 1 i nast.; R. Hepting: *Beweislast und Beweismaß im UN-Kaufrecht*. In: *Handbuch der Beweislast im Privatrecht*. Hrsg. G. Baumgärtel, H.W. Laumen. Köln 1999, s. 28—30; por. także wyrok Sądu Apelacyjnego (Hof van Beroep) w Gandawie z dnia 30 czerwca 2004 r. w sprawie 2003/AR/901, *Van Oers BV przeciwko NV Turbo's Hoet Truckcenter Productie*, <http://www.law.kuleuven.ac.be/ipr/eng/cases/2004-06-30.html>.

¹⁴ M. Karollus, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht*. Hrsg. H. Honsell. Berlin—Heidelberg 1997, s. 274—275, do art. 25 (nr 33—34).

¹⁵ P. Schlechtriem: *Internationales UN-Kaufrecht. Ein Studien- und Erläuterungsbuch zum Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf (CISG)*. Tübingen 2007, s. 93.

2.2. Pojęcie „zgodności towarów z umową”

Skoro jednym z zasadniczych (tj. rozstrzygających o istocie zobowiązania) obowiązków sprzedawcy jest dostarczenie towarów, to powstaje pytanie, czy i jaki wpływ na ocenę zachowania kupującego, jako naruszającego bądź nie umowę sprzedaży, ma sposób jego wykonania. Nie budzi większych wątpliwości, że „program” zachowania sprzedawcy jako dłużnika kupującego z tytułu dostarczenia towarów obejmuje świadczenie do rąk kupującego takich towarów, które odpowiadają zgodnej woli stron. Wynika to przede wszystkim z brzmienia art. 35 k.wied. Zatem sprzedawca, który dostarcza towary inne niż umówione, dopuszcza się naruszenia umowy i ponosi wobec kupującego odpowiedzialność, chyba że zdoła wykazać występowanie przesłanek egzoneracyjnych.

W doktrynie na ogół przyjmuje się, że „brak zgodności towarów z umową” powinien być interpretowany szeroko¹⁶. W piśmiennictwie polskim został jednak wyrażony pogląd, iż wbrew rezultatom samej tylko wykładni językowej przepisu art. 35 ust. 1 k.wied., pojęcie to nie obejmuje każdej „niezgodności” — a więc uchybienia obowiązkowi sprzedawcy, który polega np. na zwłoce w dostawie, brakach ilościowych czy też wykonaniu tylko częściowym — lecz zasadniczo stanowi synonim wad fizycznych rzeczy¹⁷.

Z tym wnioskiem generalnie należy się zgodzić — trzeba bowiem zauważyć, że konwencja nie traktuje dostarczenia towarów w ilości mniejszej od umówionej jako typowej „niezgodności”, wyraźnie odróżniając w art. 51 k.wied. dostawę częściową od dostawy, w ramach której kupujący otrzymał towary zarówno zgodne, jak i niezgodne z umową.

¹⁶ S.A. Krusinga: *(Non-)Conformity in the 1980 UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods: A Uniform Concept?* Utrecht 2005, s. 27—28; I. Schwenzer, in: *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*. Ed. P. Schlechtriem. Oxford 1998, s. 277 (nr 8—9 do art. 35).

¹⁷ Tak A. Koch: *Wadliwość rzeczy sprzedanych w świetle Konwencji ONZ o międzynarodowej sprzedaży towarów*. „Przegląd Prawa Handlowego” 1998, nr 10, s. 11; cytowany autor taki wniosek opiera na argumentach wykładni systemowej, porównując brzmienie oddziału II w rozdziale II Konwencji z treścią umieszczonych w nim przepisów — m.in. art. 36, 37, 39 i 40; podobnie chyba G. Tracz: *Odpowiedzialność sprzedawcy za wady rzeczy na gruncie prawa polskiego oraz Konwencji wiedeńskiej o międzynarodowej sprzedaży towarów*. W: *Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Stanisława Włodyki. Studia z prawa gospodarczego i handlowego*. Red. W. Pyziol. Kraków 1996, s. 475; inaczej M. Jagielska, w: *Konwencja...*, do art. 35 (teza 5), s. 386. P. Schlechtriem zauważa, że z punktu widzenia polityki stosowania prawa byłoby korzystniej ująć brak zgodności towarów jeszcze szerzej, obejmując nim zarówno wady fizyczne, jak i prawne; por. P. Schlechtriem: *Internationales...*, s. 133—134.

Na tej podstawie można dojść do wniosku, że niezgodność towarów z umową w ścisłym tego słowa znaczeniu nie obejmuje braków ilościowych. Niepełna (częściowa) dostawa towarów, które odpowiadają zapewnieniu sprzedawcy i mają wymagane cechy jakościowe, co prawda stanowi naruszenie umowy, ale nie uprawnia do stwierdzenia, że towary są „niezgodne z umową”. Trzeba by raczej mówić o „niezgodnym z umową” zachowaniu sprzedawcy jako dłużnika. Rezultat takiej wykładni w oczywisty sposób rzutuje na dostępne kupującemu środki prawne — kupujący może bowiem żądać od sprzedawcy wykonania umowy i dostarczenia brakujących towarów w dodatkowym terminie, wyznaczonym zgodnie z art. 47 k.wied.; może także odstąpić od umowy w zakresie niedostarczonej części towarów, o ile zwłoka w spełnieniu całego umówionego świadczenia odpowiada kryterium istotnego naruszenia umowy¹⁸. Jednakże środki przewidziane w art. 46 ust. 2 i 3 k.wied., jako nieadekwatne do takiego hipotetycznego stanu faktycznego, nie znajdują zastosowania.

Zatem na użytek dalszej analizy przyjmijmy założenie, że brak zgodności towarów z umową oznacza jedynie niezgodność *sensu stricto*, a więc wadliwość towarów. Tylko dla porządku wypada odnotować, że konwencja wiedeńska — inaczej niż odnośne przepisy prawa polskiego, stanowiące implementację przepisów europejskich regulujących sprzedaż konsumencką¹⁹ — nie obejmuje pojęciem „brak zgodności z umową” także wad prawnych rzeczy²⁰; te ostatnie pozostają objęte odrębnymi przepisami (art. 41—42 k.wied.), które nie będą tu omawiane.

Z punktu widzenia art. 35 k.wied. staje się oczywiste, że zapewnienie przez kupującego zgodności towarów z umową traci charakter „ubocznego” obowiązku sprzedawcy, a staje się niejako elementem jednego z jego głównych obowiązków umownych, jakim jest dostarczenie towarów²¹. Jednakże wykonanie przez sprzedawcę obowiązku dostawy — w odróż-

¹⁸ Por. L. Ogiegło, w: *Konwencja...*, do art. 51 (teza 4), s. 494; U. Huber, in: *Commentary...*, s. 446.

¹⁹ Zob. Ustawę z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie kodeksu cywilnego (Dz.U. nr 141, poz. 1176 z późn. zm.), będącą implementacją Dyrektywy Nr 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz.Urz. UE 1999, L 171, s. 12, pol. wyd. specj. rozdz. 15, T. 4, s. 223).

²⁰ Odnośnie do analizy porównawczej pojęcia „zgodność z umową” na tle Konwencji wiedeńskiej, Dyrektywy nr 1999/44 oraz wybranych krajowych porządków prawnych zob. C. Montfort: *À la recherche d'une notion de conformité contractuelle. Étude comparée de la Convention de Vienne, de la directive 1999/44 et de certaines transpositions nationales*. „European Review of Private Law” 2006, no. 4, s. 487 i nast.

²¹ P. Widmer: *Droits...*, s. 95.

nieniu od konwencji haskiej z 1964 r. — świadomie nie zostało w konwencji wiedeńskiej uwarunkowane dostarczeniem towarów zgodnych z umową (tzw. zasada „idealnej dostawy”, ang. *perfect tender rule*). Na takim rozstrzygnięciu zaważył głównie fakt, że autorzy konwencji woleli uniknąć problemów, jakie na tle wymagania zgodności towaru z umową mogłyby wynikać w związku z ustaleniem momentu przejścia ryzyka utraty lub uszkodzenia rzeczy ze sprzedawcy na kupującego²². Jest to niewątpliwie przykład jednego z wielu kompromisów i uproszczeń, jakie zdecydowano się przyjąć w celu zapewnienia jak najszerzej akceptacji społeczności międzynarodowej dla konwencji.

3. Istota uprawnień kupującego z tytułu gwarancji zgodności towaru na tle regulacji prawa krajowego

Już rzymskie prawo prywatne przyznało kupującemu szczególne rodzaje skarg (powództw), leżące poza zakresem głównych skarg z kontraktu sprzedaży (*actio empti*, *actio venditi*): o wymianę na rzecz wolną od wad (*actio redhibitoria*) lub o zmniejszenie ceny (*actio quanti minoris aestimatoria*), które wzmacniały jego pozycję i umożliwiały dochodzenie roszczeń z tytułu sprzedaży rzeczy wadliwej nawet wówczas, gdy sprzedawcy nie można było postawić zarzutu posłużenia się podstępem (*dolus*)²³. Wszystkie kontynentalne systemy prawa prywatnego (a także porządki prawne tych państw, które czerpały z dziedzictwa prawnego Europy) — w tym i prawo polskie — recypowały w jakiejś mierze podstawowe założenia tego systemu, ujętego w ogólną postać rękojmi za wady rzeczy. W innych systemach prawnych ukształtowały się natomiast instytu-

²² Por. m.in. J.O. Honnold: *Documentary History of the Uniform Law for International Sales*. Boston 1989, s. 75; Ch. Benicke: *Zur Vertragsaufhebung...*, s. 328. W doktrynie podkreśla się zarazem, że obowiązek przyjęcia dostawy, powodujący powstanie obowiązku zapłaty przez kupującego ceny, jest uwarunkowany tym, aby sposób wykonania umowy przez sprzedawcę nie stanowił istotnego naruszenia umowy, w takim bowiem przypadku dostawa może być odrzucona, sprzedawca zaś nie będzie uprawniony do otrzymania ceny; por. H.D. Gabriel: *The Buyer's Performance under the CISG: Articles 53—60 Trends in the Decisions*. „Journal of Law and Commerce” 2005—2006, s. 282—283.

²³ Zob. K. Kolańczyk: *Prawo rzymskie*. Warszawa 1986, s. 391—392.

cje funkcjonalnie zbliżone (np. *implied warranties* w amerykańskim Jednolitym kodeksie handlowym)²⁴.

Konwencja wiedeńska, w zakresie gwarancji zgodności towaru z umową, znajdującej oparcie zwłaszcza w art. 35—36 k.wied., oraz uprawnień przyznanych kupującemu w razie braku zgodności, zawiera dość wyczerpującą regulację prawną. Biorąc zatem pod uwagę wynikający z art. 7 k.wied. postulat jednolitości stosowania i wykładni konwencji (ust. 1) oraz zasadę autonomicznego uzupełniania luk w regulacji konwencyjnej (ust. 2), należy stwierdzić, że zamieszczone poniżej uwagi prawoporównawcze — które ze względu na skromne rozmiary opracowania ograniczę do polskiego prawa cywilnego — stanowią jedynie wprowadzenie do analizy charakteru analogicznych instytucji konwencyjnych. W żadnym razie nie powinny one natomiast rzutować na sposób interpretacji i stosowania odpowiednich przepisów konwencji wiedeńskiej²⁵.

3.1. Charakter uprawnień z rękojmi za wady (gwarancji zgodności) w prawie polskim

Podstawowe uprawnienia z tytułu rękojmi stanowiące odpowiednik art. 46 ust. 2 i 3 k.wied. określa w polskim prawie cywilnym art. 560 i 561 k.c. Pomijając w tym miejscu szczegółowe referowanie ich treści (co nie wydaje się konieczne), wystarczy stwierdzić, że odstąpienie od umowy nie jest możliwe, jeżeli sprzedawca niezwłocznie wymieni rzecz wadliwą na rzecz wolną od wad albo niezwłocznie wadę usunie (art. 560

²⁴ Szerzej na temat niektórych aspektów odpowiedzialności sprzedawcy wobec kupującego za wady w różnych systemach prawnych zob. J.C. Reitz: *A History of Cutoff Rules as a Form of Caveat Emptor: Part I — The 1980 UN Convention on the International Sale of Goods*. „American Journal of Comparative Law” 1988 (36), s. 437 i nast.

²⁵ H.M. Fletcher: *Buyer's Remedies in General and Buyer's Performance-Oriented Remedies*. „Journal of Law and Commerce” 2005—2006, s. 341; por. wyrok Trybunału Arbitrażowego przy Międzynarodowej Izbie Handlowej (ICC) w Paryżu w sprawie o sygn. 6653/1993. „Journal de Droit International” 1993, s. 1040 i nast.: „Gdy chodzi o używane pojęcia, należy zauważyć, iż [...] obowiązujące we Francji przepisy o międzynarodowej sprzedaży towarów — Konwencja wiedeńska — utrzymują jednolite pojęcie gwarancji zgodności towaru z umową, które obejmuje dwie gwarancje [zgodności i wad], znane prawu obowiązującemu w stosunkach wewnętrznych („Quand aux termes utilisés, il est à remarquer que... le droit français de la vente internationale — la Convention de Vienne — retient une notion unitaire, celle de garantie de conformité, laquelle recouvre les deux garanties [de la conformité et des vices] du droit interne”). Cyt. za: S.A. Kruisinga: *(Non-)Conformity...*, s. 26—27.

§ 1 zd. 2. k.c.), chyba że rzecz była już wymieniona lub naprawiana. Niezwłoczne dokonanie wymiany (a więc — stosując język konwencji — dostarczenie towarów zamiennych) lub usunięcie wad nie jest jednak wykluczone, jeżeli wady są nieistotne — w tym zatem przypadku po stronie kupującego leży obowiązek umożliwienia sprzedawcy odpowiedniego działania. Dalsze postanowienia art. 561 k.c. rozstrzygają, jakie roszczenia przysługują kupującemu w razie wadliwości rzeczy oznaczonych co do gatunku (§ 1 — żądanie dostarczenia rzeczy zamiennych) oraz co do tożsamości (§ 2 — żądanie usunięcia wady — a więc naprawienia, o ile sprzedawca jest wytwórcą rzeczy).

Charakter prawny omawianych uprawnień z tytułu rękojmi nie jest w kodeksie cywilnym jasno określony. Może to wskazywać na dwie możliwe odpowiedzi: 1) roszczenia z tego tytułu są źródłem nowych, niezależnych roszczeń; 2) wspomniane uprawnienia mają charakter kształtujący prawo podmiotowe.

W tym miejscu niezbędne wydaje się krótkie przypomnienie sposobu rozumienia w doktrynie podziału na uprawnienia kształtujące i roszczenia. O roszczeniu można mówić wówczas, gdy jednemu podmiotowi przysługuje względem drugiego uprawnienie polegające na możliwości domagania się od indywidualnie oznaczonych osób, aby zachowały się w określony sposób, polegający na czynieniu, zaniechaniu lub znoszeniu. Roszczenia płyną ze wszystkich praw podmiotowych, z wyjątkiem jednak praw kształtujących, które polegają na tym, że uprawniony może doprowadzić do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego swym własnym, jednostronnym działaniem²⁶.

Problem przyporządkowania uprawnień rękojmianych do jednej z wymienionych kategorii był i pozostaje kontrowersyjny, choć tylko niewielka część autorów przychyliła się do poglądu, że możliwość żądania wymiany towaru na niewadliwy czy też usunięcia wad stanowią uprawnienia kształtujące²⁷. Zwolennicy tego poglądu argumentują, że skutki prawne przewidziane w ustawie, w postaci zmiany treści stosunku zobowiązaniowego, następują już z chwilą złożenia przez kupującego jednostronnego oświadczenia woli skierowanego do sprzedawcy, to zaś pozwala na jednolite traktowanie wszystkich uprawnień, co w przepisach polskiego k.c. o rękojmi ma szczególne znaczenie z uwagi na ograniczenia czasowe (między innymi zawarte w art. 568 § 1 k.c.)²⁸.

²⁶ S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*. T. 1: *Część ogólna*. Warszawa—Wrocław 1985, s. 219.

²⁷ Zob. m.in. E. Łętowska: *Glosa do orzeczenia GKA z dnia 14 lipca 1969 r.*, *BO-5526/69*. OSPiKA 1970, nr 5 (poz. 107), s. 229; J. Skąpski, w: *System prawa cywilnego*. T. 3. *Część 2 — Prawo zobowiązań: część szczegółowa*. Warszawa—Wrocław 1976, s. 137.

²⁸ *Ibidem*.

Większość autorów prezentuje jednak przeciwne stanowisko, traktując jako prawo kształtujące jedynie uprawnienie do odstąpienia od umowy sprzedaży, a tym samym uznając, że zarówno żądanie wymiany towaru wadliwego na wolny od wad, jak i jego naprawienia (podobnie zresztą jak żądanie obniżenia ceny) mają charakter roszczenia²⁹. Przytoczoną tezę popiera się często autorytetem Sądu Najwyższego³⁰. Pomiedzy tymi skrajnościami należy także odnotować stanowisko pośrednie, prezentowane zwłaszcza przez C. Żuławską. Wspomniana autorka wywodzi, że skorzystanie z uprawnień wynikających z rękojmi zakłada niejako dwuetapowość: na pierwszym etapie kupujący dokonuje wyboru określonego środka prawnego (np. w postaci żądania wymiany towaru wadliwego na niewadliwy) i jednostronnie wyraża swą wolę zniweczenia skutków prawnych dokonanego odbioru rzeczy sprzedanej, przez co następuje powrót do takiego stanu rzeczy, jak gdyby świadczenie sprzedawcy w ogóle nie było spełnione; następnie kupujący może żądać wykonania zobowiązania w sposób należyty, co oczywiście jest roszczeniem³¹.

Godzi się zarazem wspomnieć, iż w Ustawie o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej (stanowiącej implementację jednostronnej dyrektywy)³² polski ustawodawca zdecydował się rozstrzygnąć tę kwestię w sposób jednoznaczny, określając wprost w art. 10 ust. 2 tej ustawy, iż „roszczenia kupującego określone w art. 8” (a więc prawo żądania wymiany lub naprawy towarów niezgodnych z umową) podlegają przedawnieniu z upływem roku (z nieistotnym tu zastrzeżeniem), podczas gdy „uprawnienie do odstąpienia od umowy” nie przedawnia się, lecz wygasa. Tym samym wszystkie środki ochrony interesów kupującego w ramach odpowiedzialności sprzedawcy za brak zgodności towarów z umową, poza odstąpieniem, zostały uregulowane jako roszczenia³³.

²⁹ Tak zwłaszcza W. Czachórski: *Zobowiązania. Zarys wykładu*. Warszawa 2002, s. 392; A. Brzozowski, w: *Kodeks cywilny. T. 2: Komentarz*. Red. K. Pietrzykowski. Warszawa 2004, s. 57—58, do art. 560 (nr 9).

³⁰ W często cytowanej uchwale SN z dnia 19 maja 1969 r., III CZP 5/68, OSNCP 1970, nr 7—8, poz. 117, przyjęto, że: „[...] zarówno pod rządem k.z., jak i na gruncie kodeksu, przysługuje kupującemu z tytułu rękojmi za wady fizyczne szereg uprawnień, z których **część stanowią roszczenia**, natomiast **np. uprawnienie do odstąpienia od umowy nie jest roszczeniem** w technicznoprawnym znaczeniu tego słowa, **lecz jest tzw. prawem kształtującym**” [podkr. — M.P.]. Warto jednak zauważyć, że ta wypowiedź jest daleka od precyzyjnego i jednoznacznego opowiedzenia się za takim czy innym charakterem omawianych uprawnień.

³¹ Zob. C. Żuławska: *Zabezpieczenie jakości świadczenia*. „Studia Cywilistyczne” 1978, T. 29, s. 65; Eadem, w: *Kodeks cywilny. Komentarz — Księga trzecia: Zobowiązania*. T. 2. Red. G. Bieniek. Warszawa 2003, do art. 561 (teza 9), s. 64.

³² Zob. przyp. 18.

³³ J. Pisuliński, w: *System prawa prywatnego*. T. 7: *Prawo zobowiązań — część szczegółowa*. Red. J. Rajska. Warszawa 2004, s. 188—189.

3.2. Charakter uprawnień przysługujących kupującemu według konwencji wiedeńskiej

Oprócz analizowanych bliżej w niniejszym artykule dwóch środków prawnych przysługujących kupującemu w razie braku zgodności towarów z umową, tj. żądania wymiany towaru na wolny od wad bądź naprawy towarów — konwencja wiedeńska reguluje także uprawnienie do żądania zmniejszenia ceny towaru oraz prawo odstąpienia (ang. *the remedy of avoidance*). Co prawda, w przeciwieństwie do prawa polskiego (art. 561 § 1 k.c.), art. 46 ust. 2 k.wied. nie zawiera wyraźnego zastrzeżenia, iż z uprawnienia do żądania dostarczenia towarów zastępczych można skorzystać tylko w odniesieniu do umów sprzedaży rzeczy oznaczonych co do gatunku, jednakże taka zasada jest traktowana w literaturze jako niekontrowersyjna. Z kolei żądanie naprawy (usunięcia wad) towarów niezgodnych z umową na podstawie art. 46 ust. 3 k.wied. jest możliwe zarówno, gdy chodzi o rzeczy oznaczone co do tożsamości, jak i wówczas, gdy przedmiotem sprzedaży są rzeczy oznaczone co do gatunku (a więc inaczej niż w art. 561 § 2 k.c.)³⁴.

Odnosnie do charakteru prawnego omawianych uprawnień trzeba wstępnie zauważyć, że złożenie oświadczenia woli o odstąpieniu jednostronnie prowadzi do przekształcenia dotychczasowego węzła obligacyjnego w tzw. stosunek likwidacyjny (niem. *Abwicklungsverhältnis*)³⁵, a więc podlegałoby ono zaliczeniu do uprawnień kształtujących. Doktryna jednak praktycznie unika odpowiedzi na pytanie, jaki charakter prawny można przypisać pozostałym uprawnieniom kupującego. Jest tak zapewne dlatego, że sam podział na roszczenia i uprawnienia kształtujące — charakterystyczny zwłaszcza dla prawa niemieckiego — jest obcy konwencji wiedeńskiej³⁶.

W Niemczech — państwie, które bez wątplenia ma najbogatszy obecnie orzeczniczy i doktrynalny dorobek odnoszący się do konwencji — uprawnienia przyznane kupującemu w art. 46 ust. 2 k.wied. określa się najczęściej mianem „roszczeń” (niem. *Anspruch*)³⁷. W literaturze polskiej

³⁴ Tak zwłaszcza G. Tracz: *Odpowiedzialność...*, s. 483—484.

³⁵ Zob. J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 159 i cyt. tam literatura.

³⁶ Zob. W. Kocot: *Glosa do wyroku SN z dnia 11.V.2007 r.*, V CSK 456/06. OSP 2008, nr 12, s. 861.

³⁷ Z wielu zob. zwłaszcza U. Magnus, in: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Wiener UN-Kaufrecht (CISG)*. Hrsg. U. Magnus. Berlin 1999, art. 46, nrb 4; R. Held: *Die Rechtsbehelfe des Käufers nach deutschem Kaufrecht und nach UN-Kaufrecht im Fall der Lieferung mangelhafter Ware* (rozprawa doktorska), Mainz 2005, <http://deposit.d-nb.de/cgi-bin/dokse>

warto natomiast odnotować wypowiedź S. Tracza, który zdecydowanie uznaje to uprawnienie za roszczenie³⁸; wspomniany autor analogicznie kwalifikuje również prawo żądania naprawienia towarów³⁹.

W wyroku z dnia 11 maja 2007 r., V CSK 456/06⁴⁰, Sąd Najwyższy zajmuje jednak stanowisko, iż prawo kupującego do żądania od sprzedawcy dostarczenia towarów zastępczych jest prawem kształtującym. Niestety, uzasadnienie tego orzeczenia nie naświetla szerzej motywów, jakie legły u podstaw tej tezy. Próba jej obrony musiałaby chyba iść w podobnym kierunku, co wspomniany już pogląd C. Żuławskiej odnośnie do uprawnień z kodeksowej rękojmi: uprawnienia do żądania dostawy zastępczej lub naprawienia towarów zawierają w sobie przecież pewien element kształtujący. Złożenie przez kupującego — czy to wraz z powiadomieniem sprzedawcy o wadach, czy też w rozsądnym terminie od tego powiadomienia — oświadczenia woli obejmującego wolę naprawienia towaru lub jego wymiany na zgodny z umową jednostronnie prowadzi do powstania określonych skutków prawnych, w postaci zniweczenia pierwotnego wykonania zobowiązania ze strony sprzedawcy. Od chwili zatem, gdy do sprzedawcy dotarło oświadczenie woli kupującego, skutki prawne wywołane przez postawienie towaru do dyspozycji kupującego — zwłaszcza zaś wymagalność roszczenia o zapłatę ceny — ustają⁴¹. W dalszym ciągu natomiast kupującemu przysługuje już roszczenie, czy to o dostawę zamienną, czy to o naprawienie towarów. Należy wszakże dodatkowo zastrzec, że pierwsze z tych uprawnień kupujący traci wtedy (a więc wygasa ono), gdy zgodnie z art. 82 ust. 1 k.wied. nie może zwrócić sprzedawcy towarów wadliwych w takim zasadniczo stanie, w jakim je otrzymał.

Przyjęcie takiej wykładni prowadziło do tego, że sam zarzut, oparty na zgłoszeniu żądania art. 46 ust. 2 lub 3 k.wied. — o ile oczywiście żądanie zostało zgłoszone najpóźniej w rozsądnym czasie od skutecznego prawnie powiadomienia sprzedawcy o wadach⁴² — mogły być pod-

rv?idn=977123405&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=977123405.pdf, s. 54—55; podobnie także w doktrynie austriackiej, zob. M. Karollus: *UN-Kaufrecht...*, s. 133.

³⁸ G. Tracz: *Odpowiedzialność...*, s. 483.

³⁹ Ibidem, s. 485; podobnie W. Kocot: *Glosa...*, *loco cit.*

⁴⁰ OSNC 2008, nr 6, poz. 65.

⁴¹ Tak chyba U. Huber, in: *Commentary...*, s. 367—368 (nr 36 do art. 45). Zdaniem tegoż autora, jeżeli kupujący korzysta ze środka prawnego przewidzianego w art. 46 ust. 2 lub 3 CISG, może polegać na tym, że roszczenie kupującego o zapłatę ceny nie staje się jeszcze wymagalne. Zob. także niżej, uwagi w tytule 4.

⁴² W związku z tym warto zwrócić uwagę na wyrok Sądu Okręgowego (*Rechtsbank*) w Rotterdamie z dnia 21 listopada 1996 r. (publ. „Nederlands Internationaal Privaatrecht” 1997, poz. 223; cyt. za: S.A. Krusinga: *(Non-)Conformity...*, s. 95); przedmiotem sporu była zapłata przez kupującego ceny za kwiaty, które, jak twierdził, nie nadawały się

niesiony przez kupującego także po upływie terminów przedawnienia roszczenia o dostawę bądź naprawę towarów, przewidzianych w odpowiednich przepisach⁴³. Nie jest to jednak pogląd ani bezsporny, ani też zgodny z systematyką i siatką pojęciową konwencji wiedeńskiej.

4. Prawo powstrzymania się z zapłatą ceny w razie dostarczenia towarów niezgodnych z umową — próba rozstrzygnięcia problemu

Rozstrzygnięcie problemu postawionego w tytule niniejszego opracowania zależy zatem od tego, czy kupujący, w razie stwierdzenia, że towar jest wadliwy, może powoływać się dla ochrony przed powództwem sprzedawcy o zapłatę także na inne argumenty niż kształtujący prawo podmiotowe charakter żądania z art. 46 ust. 2 lub 3 k.wied. Wydaje się, że na tak postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej, przy czym można poszukiwać różnych sposobów jej uzasadnienia: w pierwszej kolejności trzeba zastanowić się, czy którykolwiek przepis konwencji wprost stanowi podstawę do powstrzymania się przez dłużnika od spełnienia świadczenia w charakterze środka nacisku na sprzedawcę, by ten spełnił należycie swe świadczenie. W dalszej kolejności, o ile nie będzie to możliwe, pozostaje jeszcze kwestia ewentualnego oparcia ogólnego pra-

do sprzedaży, gdyż nie kwitły. Kiedy sprzedawca pozwał go o zapłatę, kupujący bronił się zarzutem, iż poinformował sprzedawcę o wadach towarów, w związku z czym roszczenie o cenę nie stało się wymagalne. Sąd zasądził od pozwanego na rzecz powoda żadaną pozwem kwotę, w uzasadnieniu stwierdzając, że z samego powiadomienia o wadach nie wynikały żadne skutki prawne w zakresie wymagalności roszczenia sprzedawcy, tym bardziej, że **kupujący zaniechał jakiegokolwiek określenia adekwatnego środka prawnego**, z którego zamierza skorzystać w rozsądnym terminie po notyfikowaniu wad sprzedawcy. Można zatem domniemywać, że sąd holenderski prawdopodobnie uznałby zasadność zarzutu podniesionego przez pozwanego, gdyby ten określił w rozsądnym terminie adekwatny środek prawny, jak choćby żądanie dostawy towarów zastępczych [uwagi — M.P.].

⁴³ Z uwagi na dość ograniczone, w porównaniu z konwencją wiedeńską, zastosowanie Konwencji nowojorskiej o przedawnieniu w umowach międzynarodowej sprzedaży towarów najczęściej terminy przedawnienia w większości transakcji handlu międzynarodowego określi norma prawa nieujednoliczonego, miarodajna zgodnie ze wskazaniem kolizyjnoprawnym [uwaga — M.P.].

wa do powstrzymania się od spełnienia świadczenia na podstawie zasad ogólnych konwencji (art. 7 ust. 2 k.wied.). Niewątpliwie bowiem sytuacja, w której sprzedawca byłby uprawniony do otrzymania zapłaty za niezgodny z umową towar, którego mimo niezgodności z umową nie chce lub nie może wymienić bądź naprawić, byłaby sprzeczna z rozsądkiem i zasadą dobrej wiary w handlu międzynarodowym.

4.1. Prawo kupującego do zbadania towarów a obowiązek zapłaty ceny

Rozważania w tej kwestii należy rozpocząć od stwierdzenia, że w świetle jednoznacznego brzmienia art. 53 i art. 58 ust. 1 w zw. z art. 60 k.wied., zapłata za towar powinna na ogół nastąpić jednocześnie z postawieniem towarów (lub dokumentów pozwalających nimi rozporządzać) do dyspozycji kupującego. Regulacja konwencyjna koresponduje zatem z ogólną zasadą jednoczesności świadczeń (niem. *Leistung Zug um Zug*), leżącą u podstaw konwencji⁴⁴, a także samej istoty zobowiązania z umowy wzajemnej. Od tej zasady, która wynika z art. 58 ust. 1 k.wied., możliwe są odstępstwa, wynikające zwłaszcza z treści kontraktu, a także ze zwyczajów handlowych lub uzgodnionej między stronami praktyki (art. 9 k.wied.)⁴⁵. Pewne wyjątki w tym zakresie przewiduje również sama konwencja — jakkolwiek poniżej zostaną przeanalizowane jedynie te z nich, które mają znaczenie z punktu widzenia problemu omawianego w niniejszym artykule.

Najistotniejszy z punktu widzenia omawianych zagadnień wyjątek statuuje się w art. 58 ust. 3 k.wied., z którego treści wynika, że kupujący może się powstrzymać od zapłaty ceny, jednakże nie dłużej niż do chwili zbadania towarów.

Wymaganie badania zakupionego towaru przewidziano także w art. 38 k.wied., czyniąc z niego nie tylko jedno z uprawnień przysługujących kupującemu, z którego dyskrecjonalnie może on (choć nie musi) skorzystać⁴⁶, lecz przede wszystkim akt staranności, od którego dochowania praktycznie zależy możliwość skorzystania z jakiego-

⁴⁴ Por. U. Magnus: *Die allgemeinen Grundsätze im UN-Kaufrecht*. „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1995, s. 480 i nast.

⁴⁵ J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 102.

⁴⁶ Por. jednakże M. Jagielska, w: *Konwencja...*, do art. 38 (teza 1), s. 401; wspomniana autorka stoi na stanowisku, że na nabywcy ciąży **obowiązek** zbadania towarów.

kolwiek środka prawnego zastrzeżonego na wypadek naruszenia umowy (i to niekoniecznie „istotnego”). Taka konsekwencja wynika — choć nie wprost — z regulacji art. 39 k.wied., który pod rygorem wygaśnięcia prawa kupującego do powoływania się na brak zgodności towarów zastrzega obowiązek powiadomienia o wadach w rozsądnym terminie od chwili, w której niezgodności te zostały przez niego wykryte lub powinny być zostać wykryte⁴⁷. Jeśli zatem „w rozsądnym terminie” kupujący (lub osoba przez niego upoważniona) nie dokonał zbadania towarów, w wyniku którego wady mogły zostać ujawnione, to niemożliwe będzie powoływanie się na sam brak ich zgodności z umową, a tym samym skorzystanie z wszelkich uprawnień przewidzianych w przepisach konwencji⁴⁸.

Termin do dokonania kontroli — w braku odpowiedniej regulacji umownej, która korzysta z pierwszeństwa przed przepisami konwencji z mocy art. 6 k.wied. — określa art. 38 k.wied.; konwencja definiuje go jako termin „najkrótszy, praktycznie możliwy w danych okolicznościach” (ust. 1), przy czym przepisy szczególne ust. 2 i 3 dotyczą badania towarów oddanych zgodnie z umową do przewozu oraz towarów w tranzycie.

Ponieważ przepisy konwencji nie regulują w sposób wyraźny, jak należy przeprowadzić badanie towarów, pozostawiając to zwyczajom i praktyce obrotu, to wydaje się w pełni dopuszczalne zarówno badanie osobiście przez kupującego (bądź jego personel), jak i w inny sposób, zwłaszcza z pomocą zatrudnionych do tego *ad hoc* biegłych, wyspecjalizowanych instytutów czy agencji. Sposób badania będzie zależał od okoliczności konkretnego przypadku⁴⁹.

Orzecznictwo Sądu Arbitrażowego MIH wyjaśnia konsekwencje ewentualnego uzgodnienia przez strony badania przez podmiot zewnętrzny w stosunku do kupującego⁵⁰: wobec faktu powierzenia tego obowiązku ekspertowi, kupujący nie badał sam napoju dostarczonego przez chińskiego sprzedawcę. Po odebraniu towaru stwierdzono braki ilościowe i jego niedostateczną jakość, wobec czego kupujący zgłosił reklamację i odmówił zapłaty. Zarzut kupującego został uznany za uzasadniony — sąd polubowny stwierdził, że kupujący w dobrej wierze mógł polegać na przedstawionym certyfikacie. Nierzetelność badania uzasadniała także rekla-

⁴⁷ M. Karollus: *UN-Kaufrecht...*, s. 120—121; tak również M. Jagielska, w: *Konwencja...*, do art. 39 (teza 8), s. 421.

⁴⁸ K. Sono, in: C.M. Bianca, M.J. Bonell: *Commentary...*, art. 39 (teza 2.2), s. 207—208; U. Magnus, in: *Kommentar...*, art. 38 (nr 34), s. 424.

⁴⁹ I. Schwenzer, in: *Commentary...*, art. 38 (nr 10), s. 303.

⁵⁰ Wyrok z czerwca 1999 r. [b.d.w.], sygn. 9187/99, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=466&step=FullText>.

mację, pomimo faktu, że strony umówiły się, iż wynik badania przez osobę trzecią będzie uważany za ostateczny i wiążący.

Jest także możliwa do wyobrażenia sytuacja, w której kupujący nie dokonuje badania, gdyż sprzedawca sam przedstawia certyfikat kontroli potwierdzający odpowiednią jakość i brak wad fizycznych. Wydaje się, że tego rodzaju certyfikaty powinny generalnie być traktowane przez kupującego z ostrożnością, gdyż w razie sporu o zgodność dostarczonych towarów fakt ich przedstawienia kupującemu nie zwalnia go od potrzeby wykazania, że uczynił zadość wymaganiu art. 38. Należy w tym miejscu poczynić jednak pewne zastrzeżenie: przedstawienie przez sprzedawcę certyfikatu potwierdzającego należyłą jakość i niewadliwość rzeczy może (choć z pewnością nie w każdym przypadku) zmierzać do wprowadzenia kupującego w błąd i do przekonania go do zakupu towaru, o którym sprzedawca wie, iż nie spełnia on wymaganych standardów. Tymczasem z art. 40 k.wied., wykładanego *a contrario*, wynika obowiązek sprzedawcy powiadomienia o znanych mu wadach⁵¹. Ukrycie przez sprzedawcę znanej mu wady, w razie wytoczenia przez sprzedawcę powództwa o zapłatę ceny, może zatem prowadzić do uwzględnienia podniesionego przez kupującego zarzutu braku zgodności towaru z umową, nawet mimo zaniechania badania. Kupujący będzie jednak musiał dowieść, że sprzedawca był w złej wierze, a więc o wadzie wiedział lub powinien był wiedzieć⁵².

Uzupełniając uwagi na temat czasu badania, należy dodać, że wymaganie dokonania zbadania towarów (art. 38 ust. 1 k.wied.) w najkrótszym możliwym terminie nie może mieć wpływu na wykonanie przez kupującego przysługujących mu uprawnień w zakresie tzw. wad ukrytych (ang. *latent faults*), a więc, wyrażając to językiem konwencji, takiego braku zgodności, którego kupujący nie wykrył i nie można od niego rozsądnie wymagać jego wykrycia podczas badania towarów. W stosunku do tych wad powiadomienie o nich oraz przedstawienie odpowiedniego żądania ich naprawy lub, w razie istotności naruszenia umowy, wymiany towarów na zgodne z umową, może być złożone sprzedawcy w rozsądnym terminie od chwili, w której zostały one ujawnione — choć nie później niż w terminie określonym w art. 39 ust. 2 k.wied.⁵³

⁵¹ F. Enderlein: *Rights and Obligations of the Seller under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. In: *International Sale of Goods: Dubrovnik Lectures*. Eds. P. Šarcević, P. Volken. New York 1996, s. 175; A.M. Garro: *The Buyer's „Safety Valve” Under Article 40: What is the Seller Supposed to Know and When?* „Journal of Law and Commerce” 2005—2006, s. 254.

⁵² P. Schlechtriem: *Internationales...*, s. 121.

⁵³ F. Enderlein: *Rights...*, s. 171—172; por. także wyrok austriackiego Trybunału Najwyższego (*Oberster Gerichtshof*) z dnia 14 stycznia 2002 r., 7 Ob 301/01t. „Internationales Handelsrecht” 2002, Nr. 2, s. 76 i nast.

Konwencja nie określa wprost, jaki wpływ na roszczenie sprzedawcy o zapłatę ceny wywiera prawo kupującego do zbadania towarów (i korelujący z nim obowiązek sprzedawcy umożliwienia ich zbadania). Podkreśla się, że „badanie towarów”, o którym mowa w art. 58 ust. 3 k.wied., nie oznacza dokładnie tego samego, co w art. 38 konwencji. Ponieważ badanie w rozumieniu art. 58 ust. 3 k.wied. pozwala kupującemu wstrzymać się czasowo z zapłatą ceny, przeto nie powinno wykaczać poza ogólne sprawdzenie stanu zakupionych towarów, tak aby sprzedawca nie oczekiwał na płatność przez nierozsądnie długi czas; nie wyklucza to przeprowadzenia dokładniejszej inspekcji towaru w późniejszym czasie, a wykrycie w jej wyniku braku zgodności towarów także będzie uznane za dokonane we właściwym czasie⁵⁴.

Rozróżnienie, o którym była mowa, nie ułatwia jednak rozstrzygnięcia dylematu, czy art. 58 ust. 3 k.wied. stanowi, czy też nie, modyfikację terminu wymagalności roszczenia sprzedawcy o zapłatę ceny. Jak już bowiem była o tym mowa, z brzmienia art. 58 k.wied. wynika zasada, że stan wymagalności ceny powstaje z chwilą postawienia towarów (lub dokumentów reprezentujących towary) do dyspozycji kupującego — obowiązuje zatem zasada „płatność za towar” („za dokumenty”). Zarazem jednak, w braku odmiennego porozumienia co do terminu lub warunków płatności, kupujący nie jest do czasu, w którym miał możliwość zbadania towarów, „obowiązany” do zapłaty ceny. Oznaczałoby to, że dopóki ów rozsądny termin nie upłynie, dopóty sprzedawca nie może domagać się zapłaty od kupującego, chyba że jest to nie do pogodzenia z umową stron, która może np. wyraźnie lub w sposób dorozumiany ustalać termin płatności bądź też uniezależniać zapłatę od zbadania towaru⁵⁵. Z tego można wywodzić, iż art. 58 ust. 3 k.wied. ogranicza zastosowanie zasady równoczesności świadczenia⁵⁶ — koniec terminu do zbadania towarów wyznacza zatem początek terminu wymagalności ceny⁵⁷; możliwe jest jednak także przyjęcie założenia, że wymagalność świadczenia z tytułu ceny w tym przypadku nie pokrywa się z terminem zapłaty ceny⁵⁸. Pierwsze stanowisko wydaje się bardziej przekonujące w świetle systematyki konwencji; jednakże i w tym przypadku kupujący, zgodnie

⁵⁴ A.K. Schnyder, R.M. Straub, in: *Kommentar...*, art. 58 (nrb 70), s. 674; G. Hager, in: *Commentary...*, art. 58 (nrb 11), s. 474.

⁵⁵ Por. analogiczną regulację polskiego prawa wewnętrznego w art. 544 § 1 k.c.

⁵⁶ Tak W. Popiołek: *Podstawowe obowiązki kupującego w konwencji ONZ o międzynarodowej sprzedaży towarów*. W: „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego”. T. 19—20. Katowice 2000, s. 56—59; Idem, w: *Konwencja...*, art. 58 (teza 13), s. 523.

⁵⁷ A.K. Schnyder, R.M. Straub, in: *Kommentar...*, art. 58 (nrb 47—48), s. 668.

⁵⁸ Wyjątkowo zatem cena staje się wymagalna wcześniej niż upływa termin jej płatności; tak chyba W. Popiołek, w: *Konwencja...*, *loco cit.*; por. J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 102.

z art. 59 k.wied., nie musi wzywać sprzedawcy do spełnienia świadczenia (*dies interpellat pro homine*)⁵⁹.

Nieco uprzedzając kwestie poddawane analizie w pozostałej części artykułu, należy zaznaczyć, iż art. 58 ust. 3 k.wied. może pośrednio wskazywać także na rozstrzygnięcie problemu postawionego w tytule. Skoro bowiem kupujący (w braku odmiennego porozumienia stron) nie ma obowiązku płacić ceny za towar, którego nie miał możliwości zbadać, to tym samym można argumentować, że jeżeli z uprawnienia przewidzianego w art. 58 ust. 3 k.wied. skorzysta i okaże się, że towar nie jest zgodny z umową, kupujący powinien mieć prawo dalszego powstrzymania się z własnym świadczeniem aż do chwili zaofiarowania przez sprzedawcę towaru zgodnego z umową. W przeciwnym bowiem wypadku sens istnienia tego przepisu byłby co najmniej wątpliwy: W jakim celu kupujący miałby korzystać z dobrodziejstwa powstrzymania się od zapłaty, skoro bez względu na rezultat badania towarów i tak zapłata (także za towar niezgodny z umową) musiałaby nastąpić niezwłocznie po dokonaniu tej czynności? Niemniej jednak wniosek, że z samej konwencji wprost wypływa prawo kupującego do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia byłby — moim zdaniem — zbyt daleko idący⁶⁰.

4.2. Artykuł 71 k.wied. jako źródło uprawnienia do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia

Prawo do powstrzymania się przez jedną ze stron z własnym świadczeniem zostało w konwencji częściowo uregulowane w art. 71, a to w zakresie tzw. przewidywanego naruszenia umowy (ang. *anticipatory breach of contract*). Sens całej grupy przepisów art. 71—73 k.wied., umieszczonych w oddziale pierwszym rozdziału V konwencji, zatytułowanym *Przewidywane naruszenie umowy i umowy o dostawę towarów partiami*, sprowadza się do ochrony wierzyciela przed realnym zagrożeniem wykonania umowy, przy czym, przynajmniej gdy chodzi o art. 72 i 73 ust. 2 k.wied., owo zagrożenie powinno być wręcz nieuchronne⁶¹.

⁵⁹ L. Sevón: *Obligations of the Buyer under the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. In: *International Sale...*, s. 218.

⁶⁰ Inaczej uważa W. Kocot: *Glosa...*, s. 864—865.

⁶¹ Tak zwłaszcza J. Napierała: *Odpowiedzialność dłużnika za nieuchronne niewykonanie zobowiązania*. Warszawa 1997, s. 121; Idem: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 119.

Powołując się na wspomniane przepisy konwencji, wierzyciel — będąc zdolnym i gotowym do spełnienia własnego świadczenia — nie musi jednak angażować własnych aktywów gospodarczych w sytuacji, gdy jest oczywiste, że dłużnik nie spełni (w przyszłości) świadczenia wzajemnego; w ten sposób wierzyciel-dłużnik wzajemny chroni się przed niepowetowaną szkodą.

W przeciwieństwie do brzmienia art. 490 k.c. czy też § 321 niem. BGB, konwencja literalnie nie uzależnia prawa powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia od tego, aby strona powstrzymująca się miała spełnić świadczenie jako pierwsza — powstrzymać się od świadczenia może każda ze stron⁶². Uregulowane w konwencji przesłanki powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia dotyczyć mogą tak stanu majątkowego strony, jak i jej zachowania⁶³.

W kontekście omawianych problemów prawnych konieczne wydaje się bliższe wyjaśnienie przesłanek stosowania art. 71 k.wied., a w szczególności pojęć: „niewykonanie istotnej części zobowiązań” drugiej strony (ust. 1) oraz „jej postępowanie w czasie przygotowań do wykonania lub w trakcie wykonania umowy” (lit. b w ust. 1).

Przesłankę „niewykonania istotnej części zobowiązań” należy łączyć z pozycją omawianego przepisu w systematyce konwencji. Z uwagi na lokatę art. 71 k.wied., „istotna część zobowiązań” może być identyfikowana jako równoznaczna z „istotną” ilością towarów lub częścią ceny⁶⁴. Trudno jednak o ścisłą definicję, o jak określonej „część” umówionego świadczenia chodzi (np. czy jest to połowa świadczenia); w doktrynie dominuje zapatrywanie, że kwestia sprecyzowania wzmiankowanej klauzuli została pozostawiona do rozstrzygnięcia przez praktykę. Postuluje się, aby dokonana *in concreto* ocena „istotności” spodziewanego niewykonania uwzględniała wolę stron wynikającą z zawartego kontraktu⁶⁵.

⁶² F. Enderlein, D. Maskow: *International...*, art. 71 (nr 1), s. 284. Ci sami autorzy (ibidem) zauważają jednak, że logiczną przesłanką powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia jest to, aby świadczenie było już wymagalne — można zatem sądzić, że mimo wszystko różnica jest literalna i w dalszym ciągu chodzi raczej o spełnienie świadczenia przez tę stronę, która powinna świadczyć jako pierwsza.

⁶³ Por. T. Bennett, in: C.M. Bianca, M.J. Bonell: *Commentary...*, art. 71 (nr b 2.1—2.5), s. 518—519.

⁶⁴ G. Żmij zauważa, że chodzi o proporcję ilościową oraz jakościową — ważne jest zatem zarówno uwzględnienie hierarchii poszczególnych obowiązków, wynikającej z ich umiejscowienia w samej konwencji, jak i znaczenia, jakie same strony przypisały poszczególnym obowiązkom w umowie, a także wykładnia umowy; zob. G. Żmij, w: *Konwencja...*, art. 71 (teza 12), s. 580.

⁶⁵ G. Leser, in: *Commentary...*, art. 71 (nr b 9), s. 524; A. von Ziegler: *The Right of Suspension and Stoppage in Transit (and Notification Thereof)*. „Journal of Law and Commerce” 2005—2006, s. 357—358.

Należy także postawić pytanie o relację pojęcia „niewykonanie istotnej części zobowiązań” do „istotne naruszenie umowy”. Nie chodzi z pewnością o pojęcia równorzędne, gdyż w przeciwnym razie nie miałyby sensu wyróżnianie szczególnego przepisu w postaci art. 72 k.wied., uprawniającego jedną ze stron w przypadku oczywistego i spodziewanego istotnego naruszenia umowy przez drugą stronę do odstąpienia od umowy (a więc takiego niewykonania, które ma charakter kwalifikowany). Trzeba zatem dojść do wniosku, że przyszłe niewykonanie istotnej części zobowiązań oznacza bardzo wysoki stopień prawdopodobieństwa naruszenia umowy, które niekoniecznie musi (choć oczywiście może) być „istotne” w rozumieniu art. 25 k.wied. — jakkolwiek nie powinno być również „symboliczne” (skoro mowa o „istotnej” części zobowiązań)⁶⁶. Zagrożenie przyszłym niewykonaniem powinno raczej dotyczyć głównego świadczenia, a nie ubocznych obowiązków strony wynikających z kontraktu⁶⁷.

O możliwości powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia decyduje w pierwszej kolejności stan świadomości wierzyciela w chwili zawierania umowy: z brzmienia art. 71 *in principio* k.wied. wynika, że zagrożenie niewykonaniem powinno ujawnić się po zawarciu umowy, bez względu na to, czy jego przyczyna powstała wcześniej, czy też później — lecz przed wykonaniem zobowiązania⁶⁸. Zarówno zatem sprzedawca, jak i kupujący mogą na podstawie art. 71 ust. 1 k.wied. powstrzymać się od świadczenia przed wysłaniem towarów, a nadto sprzedawca ma prawo do powstrzymania się od przekazania towarów znajdujących się już w przewozie. W każdym razie powoływanie się na ten przepis jako źródło zarzutu nie jest możliwe — w takim zakresie, w jakim umowa została już wykonana — po postawieniu danej partii towarów do dyspozycji kupującego⁶⁹. W takim bowiem przypadku, gdy fakt naruszenia umowy ujawni się po wykonaniu dostawy i przejściu ryzyka na kupującego, trudno mówić o „przewidywanym naruszeniu” umowy sprzedaży międzynarodowej (ang. *anticipatory breach*), a należałoby raczej uznać, że miało miejsce naruszenie „rzeczywiste” (ang. *actual breach*).

Konkretne podstawy podniesienia zarzutu z art. 71 k.wied. zostały enumeratywnie określone w dwóch punktach ustępu pierwszego. Przesłanka określona w pkt. a — tj. poważny brak zdolności do wykonania

⁶⁶ Tak zwłaszcza T. Bennett, in: C.M. Bianca, M.J. Bonell: *Commentary...*, art. 71 (nrb 3.2—3.4), s. 522; por. także P. Schlechtriem: *Gemeinsame Bestimmungen über Verpflichtungen des Verkäufers und des Käufers*. In: *Wiener Übereinkommen von 1980 über den internationalen Warenkauf. Lausanner Kolloquium vom 19. und 20. November 1984*. Hrsg. Schweizerisches Institut für Rechtsvergleichung. Zürich 1985, s. 152.

⁶⁷ G. Leser, in: *Commentary...*, art. 71 (nrb 8), s. 524.

⁶⁸ J. Napierała: *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 121; G. Żmij, w: *Konwencja...*, art. 71 (teza 9), s. 579.

⁶⁹ A. von Ziegler: *The Right...*, s. 356, 362.

— nie wymaga w tym miejscu omówienia, gdyż nie ma ona zasadniczego znaczenia w przypadku, gdy powstrzymanie się z zapłatą następuje z powodu dostarczenia wadliwych towarów. Natomiast gdy chodzi o alternatywnie wskazaną drugą przesłankę (ad b), sprowadza się ona do zachowania strony, które nie wiąże się z jej sytuacją finansową. W doktrynie zauważono, iż może ona być uzasadniona np. w przypadku częstych reklamacji spowodowanych niezgodnością towarów z umową lub stałym wykorzystywaniem do ich produkcji materiałów, które nie mają odpowiednich cech jakościowych, zapewniających przydatność towaru do specjalnych celów, o których sprzedawca wiedział w chwili zawarcia umowy⁷⁰. Jest oczywiste, że ocena zachowania strony dopuszczającej się niewykonania opiera się na zdarzeniach przeszłych, które już miały miejsce, jednak zawsze dotyczy ona zdolności tej strony do przyszłego wykonania⁷¹.

Należy sobie jednak zdawać sprawę z ograniczeń w zastosowaniu normy wynikającej z art. 71 k.wied. Założenia leżące u podstaw powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia w razie *anticipatory breach* drugiej strony są niewątpliwie podobne, ale chyba nie w pełni porównalne do kontynentalnej konstrukcji *exceptio non adimpleti contractus* (regulowanej np. w art. 488 § 2 k.c.). Ten przepis konwencji nie przewiduje bowiem generalnego uprawnienia stron do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia, a stanowi raczej środek możliwy do zastosowania tylko w ściśle określonej sytuacji, a mianowicie wówczas, gdy konkretne przesłanki jego zastosowania ujawnią się jeszcze przed terminem spełnienia świadczenia i zanim naruszenie umowy rzeczywiście nastąpiło⁷². Skłania to niektórych przedstawicieli doktryny do wyrażenia wątpliwości co do możliwości powstrzymania się w przepisach konwencji ze spełnieniem świadczenia w sytuacjach, które nie są wyraźnie objęte hipotezą art. 71 (i ewentualnie art. 80)⁷³.

J.O. Honnold zauważa także, że zgodnie z art. 71 k.wied., strona korzystająca z prawa do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia nie może być automatycznie upoważniona do dokonania zastępczego zakupu towarów u osoby trzeciej — takie bowiem uprawnienie przysługuje jej, w myśl art. 75 konwencji, dopiero wówczas, gdy nastąpi odstąpienie od umowy⁷⁴.

⁷⁰ F. Enderlein, D. Maskow: *International...*, art. 71 (nr 5), s. 287.

⁷¹ A. von Ziegler: *The Right...*, s. 359.

⁷² D. Nyer: *Withholding Performance for Breach in International Transactions: an Exercise in Equations, Proportions or Coercion?* „Pace International Law Review” 2006, s. 71.

⁷³ Tak zwłaszcza W. Popiołek, w: *Konwencja...*, art. 58 (teza 11), s. 522—523.

⁷⁴ J.O. Honnold: *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*. Boston 1999, § 386, s. 427—428.

Dodatkowo, jeżeli przyjąć, że art. 71 k.wied. (mimo wątpliwości, jakie się w tym zakresie *prima vista* nasuwają) odpowiada w jakimś stopniu hipotezie art. 490 § 1 k.c., a zatem że powstrzymać się od spełnienia świadczenia może tylko ta strona, która już zaofiarowała spełnienie świadczenia wzajemnego, lecz ma powody rozsądnie wątpić w to, że druga strona uczyni to samo — to należałoby założyć, iż strona, która już faktycznie otrzymała świadczenie i sama jest zobowiązana do spełnienia swego świadczenia, które stało się wymagalne, nie może się bronić zarzutem wywodzonym wprost z tego przepisu.

4.3. Możliwości zastosowania art. 80 k.wied.

Wywodzić prawo do powstrzymania się przez kupującego ze spełnieniem świadczenia w razie żądania dostawy zamiennej lub naprawienia towarów można także na podstawie art. 80 k.wied., zgodnie z którym strona nie może powoływać się na niewykonanie umowy przez drugą stronę w takim zakresie, w jakim brak wykonania jest następstwem jej własnego działania lub zaniechania. Przepis ten stanowi wyraz obowiązku lojalności wobec drugiej strony kontraktu i nieczynienia niczego, co stałoby na przeszkodzie wykonaniu przez nią zobowiązania⁷⁵. W doktrynie podkreśla się, że na stan faktyczny objęty hipotezą normy statuowanej przez art. 80 k.wied. składają się trzy elementy (ustalenie ich występowania w sprawie powinno być koniunktywne): 1) działanie lub zaniechanie wierzyciela, 2) niewykonanie umowy (a tym samym i jej naruszenie) przez dłużnika lub osobę, z pomocą której dłużnik wykonuje zobowiązanie, na skutek tego działania lub zaniechania, 3) zarzucalność niewykonania obowiązków przez obie strony⁷⁶. Stosowanie tego przepisu będzie uzasadnione wtedy, gdy np. kupujący nie przedstawi planów lub danych niezbędnych do wyprodukowania dostarczanych produktów, nie przygotowuje się do odbioru dostawy czy też nie stworzy właściwych warunków do wykonania montażu dostarczonych towarów (jeżeli obowiązek montażu był przewidziany w umowie)⁷⁷.

⁷⁵ U. Magnus, in: *J. von Staudingers Kommentar...*, art. 80 (nrb 5), s. 705.

⁷⁶ D. Tallon, in: C.M. Bianca, M.J. Bonell: *Commentary...*, art. 80 (teza 2.1), s. 597.

⁷⁷ G. Reinhart: *UN-Kaufrecht. Kommentar zum Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 11. April 1980 über Verträge über den internationalen Warenkauf*. Heidelberg 1991, art. 80 (nrb 3), s. 186.

W doktrynie podkreśla się doniosłe znaczenie związku przyczynowego między zachowaniem się wierzyciela a niewykonaniem umowy przez dłużnika, który leży u podstaw omawianego przepisu. Naruszenie umowy powinno zatem być konsekwencją zachowania się wierzyciela — a zarazem taką, która w handlu międzynarodowym może uchodzić za spodziewaną i uzasadnioną⁷⁸.

Spełnienie przesłanek art. 80 k.wied. wyklucza skorzystanie przez wierzyciela z jakichkolwiek środków prawnych, jakie mu przysługują, w tym nie tylko z żądania rzeczywistego wykonania umowy lub prawa odstąpienia od niej, lecz także z roszczeń odszkodowawczych⁷⁹.

W doktrynie międzynarodowego prawa handlowego jest reprezentowany pogląd, iż art. 80 k.wied. stanowi podstawę do ogólnego prawa powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia. Skoro bowiem zachowanie jednej ze stron powoduje, że nie może ona powoływać się na niewykonanie umowy przez drugą stronę, które zostało spowodowane jej działaniem lub zaniechaniem, to tym samym traci ona także prawo do żądania spełnienia umówionego świadczenia. Stąd też, zdaniem tej części doktryny, do zaistnienia związku przyczynowego między wspomnianym zachowaniem się wierzyciela a niewykonaniem umowy przez dłużnika wystarczy autonomiczna decyzja strony, której postępowanie jest zgodne z treścią zobowiązania, odnośnie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia z powodu niewykonania przez drugą stronę⁸⁰.

Przytoczony pogląd nie wydaje się słuszny. Co prawda zastosowanie metod wykładni językowej przepisu pozwalałoby na przyjęcie różnych wersji jego rozumienia; niemniej jednak, biorąc pod uwagę także względy wykładni systemowej, należy zauważyć, iż art. 80 k.wied. został umieszczony w oddziale IV rozdziału V konwencji, zatytułowanym *Zwolnienia*. Najwidoczniej zatem dyspozycja normy prawnej, którą statuuje przepis, obejmuje skutek w postaci (trwałego i całkowitego) zwolnienia dłużnika od odpowiedzialności kontraktowej⁸¹. Tymczasem powstrzymanie się z zapłatą jest środkiem dyscyplinującym, stosowanym przez kupującego, aby wymóc na sprzedawcy zachowanie się zgodne z treścią zobowiązania.

⁷⁸ F. Enderlein, D. Maskow: *International...*, art. 80 (teza 5.1), s. 337—338.

⁷⁹ *Ibidem*, art. 80 (teza 3), s. 336; G. Reinhard: *UN-Kaufrecht...*, art. 80 (nr 3), s. 185.

⁸⁰ B.R. Lautenbach: *Die Haftungsbefreiung im internationalen Warenkauf nach dem UN-Kaufrecht und dem schweizerischen Kaufrecht*. Zürich 1990, s. 74; krytycznie, por. Ch. Kern: *Les droits de rétention dans la Convention de Vienne*. In: *Rudolf Meyer zum Abschied: Dialog Deutschland-Schweiz VII*. Hrsg. M.R. Will. Genève/Genf 1999, s. 103.

⁸¹ *Ibidem*, s. 105—106; podobnie H. Stoll, in: *Commentary...*, art. 80 (nr 4), s. 628—629.

Do zastosowania omawianego przepisu nie wystarczy chyba także jakikolwiek, nawet czysto subiektywny i zależny od woli strony decydującej się na powstrzymanie się od wykonania, związek między działaniem lub zaniechaniem wierzyciela a niewykonaniem umowy przez dłużnika. Związek ten powinien być obiektywny; innymi słowy, dłużnik może powoływać się na art. 80 k.wied. jedynie w przypadku, gdy na skutek zachowania wierzyciela spełnienie świadczenia wzajemnego przez dłużnika stało się niemożliwe, nie zaś wówczas, gdy powstrzymanie się ze spełnieniem świadczenia wynika jedynie z jego woli i swobodnie powziętej decyzji — nawet jeśli jest ona rozsądnie uzasadniona⁸².

4.4. Konstruowanie ogólnego prawa do powstrzymania się z zapłatą za wadliwe towary zgodnie z zasadami ogólnymi Konwencji

Dotychczasowe rozważania prowadzą do konkluzji, iż żaden z przepisów Konwencji wiedeńskiej wyraźnie nie reguluje ogólnego prawa kupującego do powstrzymania się od spełnienia świadczenia w postaci zapłaty ceny⁸³. Nie oznacza to jednak, że takiego uprawnienia (będącego w istocie odpowiednikiem kontynentalnej *exceptio non adimpleti contractus*) w przypadku dostarczenia towarów niezgodnych z umową kupujący w ogóle mieć nie powinien. Nasuwają się w tym zakresie dwa możliwe rozwiązania: stosowanie analogii z przepisu art. 71 k.wied.⁸⁴, względnie wywiedzenie zasady ogólnej z szeregu przepisów Konwencji.

W obu tych przypadkach trzeba, oczywiście, przyjąć, że pominięcie w Konwencji rozważanej tu kwestii stanowi „niezamierzone przeoczenie” prawodawcy, a więc że występuje wymagająca uzupełnienia luka w regulacji konwencyjnej. Ten wniosek wydaje się słuszny; jak wspo-

⁸² Taka zasada legła u podstaw wyroku austriackiego Trybunału Najwyższego z dnia 6 lutego 1996 r., sygn. 10 Ob 518/95, http://www.cisg.at/10_51895.htm, gdzie za uzasadniony w świetle art. 80 CISG uznano zarzut pozwanego kupującego, że nieotwarcie na rzecz sprzedawcy akredytywy, za pośrednictwem której strony miały się rozliczyć za dostarczone towary, było spowodowane przez samego sprzedawcę, który nie oznaczył portu załadunku, w wyniku czego kupujący nie mógł uzyskać pozytywnej decyzji banku.

⁸³ Inaczej W. Kocot (*Glosa...*, s. 864—865), którego zdaniem kwestia wstrzymania się z wykonaniem zobowiązania w razie dostawy towarów niezgodnych z umową jest wyraźnie rozstrzygnięta przez konwencję i wynika z art. 56 ust. 1 w zw. z art. 30 k.wied.

⁸⁴ Możliwość stosowania analogii z przepisów konwencji jest niekwestionowana w doktrynie; zob. m.in. E.A. Kramer: *Uniforme Interpretation von Einheitsprivatrecht — mit besonderer Berücksichtigung von Art. 7 UNKR.* „Juristische Blätter” 1996, Nr. 3, s. 148; M. Pilich: *Dobra wiara...*, s. 179.

mniano wcześniej, przeciwny pogląd prowadziłby do pozbawienia znaczenia art. 58 ust. 3 k.wied., który pozwala kupującemu powstrzymać się z zapłatą aż do chwili zbadania towaru.

To podejście do problemu znalazło swój praktyczny wyraz w wyroku austriackiego Trybunału Najwyższego z dnia 8 listopada 2005 r., 4 Ob 179/05k⁸⁵, zapadłym w następującym stanie faktycznym: włoski sprzedawca (powód w sprawie) pozwał austriackiego kupującego o zapłatę ceny za dostarczone i zamontowane u kupującego urządzenie, które okazało się wadliwe, wobec czego kupujący poinformował sprzedawcę o wadzie i zażądał usunięcia usterek. Próby naprawy były podejmowane kilkakrotnie, ale okazały się nieskuteczne, wobec czego kupujący nie zapłacił ceny. W skardze rewizyjnej sprzedawca (sąd drugiej instancji uchylił wyrok sądu pierwszej instancji, który był dla powoda korzystny, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania) postawił następujące istotne zagadnienie prawne: Czy konwencja ogólnie dopuszcza prawo do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, jeżeli druga strona dopuściła się naruszenia umowy (w szczególności gdy towar jest niezgodny z umową)?

Rozważania prawne Trybunał rozpoczął od stwierdzenia, że konwencja wiedeńska nie zawiera żadnego wyraźnego przepisu, który odnosi się do tej kwestii. Nie regulują tego przepisy o środkach prawnych przysługujących kupującemu na wypadek naruszenia umowy. Nie powinno być wątpliwości, że naruszenie przez sprzedawcę gwarancji stanowi naruszenie umowy. Następnie skonfrontowano sporne poglądy w doktrynie odnośnie do wymagalności roszczenia o zapłatę ceny za wadliwy towar, po czym stwierdzono, że konieczne jest uzupełnienie luki w regulacji zgodnie z zasadami ogólnymi, na których opiera się konwencja (art. 7 ust. 2 k.wied.). Jedną z nich jest zasada jednoczesności świadczenia przez obie strony (wywiedziona przez austriacki Trybunał głównie z art. 58 ust. 3, art. 71 i art. 86 k.wied.), z której wynika, że w zamian za cenę sprzedawca powinien być zdolny do zaoferowania kupującemu towarów o cechach zgodnych z kontraktem. W przeciwnym razie — tj. gdy towar jest wadliwy lub nie ma wymaganej jakości — z zasady tej wynika dla kupującego prawo do podniesienia zarzutu niewykonania (nienależytego wykonania) umowy i powstrzymania się z wykonaniem zobowiązania aż do chwili, gdy sprzedawca będzie gotów jednocześnie spełnić świadczenie wzajemne, którego przedmiot będzie odpowiadał umowie⁸⁶.

⁸⁵ „Internationales Handelsrecht” 2006, Nr. 2, s. 87 i nast.

⁸⁶ Teza omawianego wyroku brzmi następująco: „Das auch im UN-Kaufrechtsübereinkommen anerkannte Zug-um-Zug-Prinzip ermöglicht es dem Schuldner, die Einrede des nicht (gehörig) erfüllten Vertrags zu erheben und seine Leistung so lange zurückzuhalten, bis der Vertragspartner zur (gleichzeitigen) Erbringung der Gegenleistung bereit ist”.

W tym samym kierunku idzie argumentacja przedstawiona przez polski Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 maja 2007 r., V CSK 456/06⁸⁷, na tle przypadku skorzystania przez kupującego z żądania dostarczenia towarów zamiennych na podstawie art. 46 ust. 2 k.wied.

Reasumując, można twierdzić, iż przyznanie kupującemu generalnego prawa wstrzymania się z zapłatą za towar niezgodny z umową jest dopuszczalne zarówno na podstawie analogii z art. 71, jak i przez poszukiwanie zasady ogólnej, na której opiera się konwencja. W tym kontekście warto zwrócić szczególną uwagę na opinię nr 5 Komitetu Doradczego ds. Konwencji Wiedeńskiej⁸⁸ w sprawie prawa kupującego do odstąpienia od umowy w razie dostarczenia niezgodnych z umową towarów lub dokumentów. Stwierdza się w niej, że w przypadku sprzedaży towarów, których niezgodność nie sprowadza się do istotnego naruszenia umowy, w inny sposób niż za pomocą dokumentów (*non-documentary sales*), kupujący jest generalnie zobowiązany do przyjęcia towarów, gdyż nie ma on wówczas prawa odstąpienia od umowy. Można wówczas wywodzić stosowną zasadę ogólną z wielu przepisów konwencji, w tym z art. 58, art. 71, art. 81 ust. 2, art. 85 i art. 86 ust. 2 k.wied. W konkluzji opinii zawarto jednak trafne zastrzeżenie, iż skorzystanie z tego prawa musi być proporcjonalne do stopnia niezgodności towarów z umową oraz rozmiarów spodziewanego uszczerbku⁸⁹.

⁸⁷ Zob. przyp. 40.

⁸⁸ Komitet Doradczy (*CISG Advisory Council*) z siedzibą w Londynie jest prywatną inicjatywą kilkudziesięciu wybitnych cywilistów-komparatystów (m.in.: F. Ferrari, J. Ramberg, A. Garro, R.M. Goode). Zadania Komitetu obejmują dostarczanie sądom państw konwencyjnych — nieodpłatnie — opinii w kluczowych sprawach interpretacji i stosowania poszczególnych przepisów konwencji.

⁸⁹ I. Schwenzer: *CISG-AC Opinion No. 5: The Buyer's Right to Avoid the Contract in Case of Non-Conforming Goods or Documents*. Badenweiler, 7 May 2005, http://www.cisg-online.ch/cisg/docs/CISG-AC_Op_no_5.pdf, s. 17—19 (pkt 4.18—4.21).